

Kulttuurilautakunta 17.11.2020 § 55

§ 55

Kirjastoverkkoselvitys

Valmistelijat / lisätiedot:
Tyrni Jaana
Kortesuoma Juha
etunimi.sukunimi@espoo.fi
Vaihde 09 816 21

Päätösehdotus

Kulttuurijohtaja Tommila Susanna

Kulttuurilautakunta keskustelee ja merkitsee tiedoksi kaupunginkirjaston palveluverkkotilanteen syksyllä 2020 sekä valmistelun lähikirjastoverkon kehittämisen yleisiksi periaatteiksi ja kriteereiksi.

Koska kirjastoverkkolinjauksilla on merkittäviä taloudellisia seurauksia, kulttuurilautakunta toivoo kaupunginvaltuuston käsittelevän kirjastoverkkoselvityksen ja päättävän lähikirjastoverkon kehittämisen yleisistä periaatteista ja kriteereistä.

Käsittely

Hagerlund puheenjohtajan, Rajanin ja Elon kannattamana teki seuraavan lisäyksesityksen:

“Kulttuurilautakunta toivoo, että kirjastoverkkoselvityksessä huomioidaan etäisyys sekä lähimpään aluekirjastoon, että lähimpään lähikirjastoon.”

Hagerlund puheenjohtajan, Rajanin ja Elon kannattamana teki seuraavan lisäyksesityksen:

” Lisäksi kulttuurilautakunta toivoo, että valmistelussa asetetaan tavoitteeksi, että uudet lähikirjastot tulee sijoittaa koulujen tai muiden palveluiden yhteyteen aina kun se on hyödyllistä.”

Hagerlund puheenjohtajan, Rajanin ja Elon kannattamana teki seuraavan lisäyksesityksen:

” Kulttuurilautakunta toivoo, että valmistelussa huomioidaan, että uusia asuinalueita suunniteltaessa tulee tarkastella sitä, miten alueen kirjastopalvelut järjestetään ja onko lähikirjastolle tarvetta.”

Keskustelun päätyttyä puheenjohtaja tiedusteli, voidaanko Hagerlundin lisäyksesitykset hyväksyä. Koska lisäyksesityksiä ei vastustettu, puheenjohtaja totesi niiden tulleen yksimielisesti hyväksytyksi.

Päätös

Kulttuurilautakunta:

keskusteli ja merkitsi tiedoksi kaupunginkirjaston palveluverkkotilanteen syksyllä 2020 sekä valmistelun lähikirjastoverkon kehittämisen yleisiksi periaatteiksi ja kriteereiksi.

Koska kirjastoverkkolinjauksilla on merkittäviä taloudellisia seurauksia, kulttuurilautakunta toivoo kaupunginvaltuuston käsittelevän kirjastoverkkoselvityksen ja päättävän lähikirjastoverkon kehittämisen yleisistä periaatteista ja kriteereistä.

2

toivoo, että kirjastoverkkoselvityksessä huomioidaan etäisyys sekä lähimpään aluekirjastoon, että lähimpään lähikirjastoon.

3

toivoo, että valmistelussa asetetaan tavoitteeksi, että uudet lähikirjastot tulee sijoittaa koulujen tai muiden palveluiden yhteyteen aina kun se on hyödyllistä.

4

toivoo, että valmistelussa huomioidaan, että uusia asuinalueita suunniteltaessa tulee tarkastella sitä, miten alueen kirjastopalvelut järjestetään ja onko lähikirjastolle tarvetta.

Selostus

Taustaa

Espoon kaupunginvaltuusto on linjannut vuonna 2005, että Espoon kirjaston palveluverkko koostuu jokaiselle suuralueelle sijoittuvasta aluekirjastosta ja niitä täydentävästä lähikirjastoverkosta.

Kirjastolain mukaan yleisen kirjaston tehtävänä on tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin; ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa; edistää lukemista ja kirjallisuutta; tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon; tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan; sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Espoo-tarinan mukaan Espoossa on tärkeää, että arki sujuu. Espoon parhaat voimavarat ovat asukkaat, yhteisöt ja yritykset. Asukkaiden aktiivinen osallistuminen palvelujen kehittämiseen ja yhteistyö kumppaneiden kanssa takaavat tulokselliset ja asukkaiden tarpeisiin vastaavat palvelut.

Espoon nykyinen kirjastoverkko ja muutostarpeet

Espoossa on tällä hetkellä neljä aluekirjastoa. Espoonlahden aluekirjastoa rakennetaan parhaillaan Lippulaivan kauppakeskukseen ja se valmistuu keväällä 2022. Tapiolan aluekirjaston uudistaminen on mukana kulttuurikeskuksen peruskorjaussuunnittelussa.

Lähikirjastoja Espoossa on kolmesta. Peruspalveluiden yhdenvertaista saavutettavuutta täydennetään Liikkuvan kirjaston palveluiden avulla (kirjastoautot ja kotipalvelu). Helmet.fi –verkkokirjasto tarjoaa asukkaille väylän pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastojen kaikkeen kirjastoaineistoon. Kaikilla suuralueilla on aluekirjasto, kun Lippulaivan kirjasto valmistuu keväällä 2022. Lähikirjastoverkon osalta muutostarve on jatkuva. Jatkuvaan muutostarpeeseen on monia syitä.

Yhtenä merkittävimmistä syistä on kaupunkirakenteen muutokset kuten uusien asuinalueiden rakentaminen tai alueiden kaavoittaminen sekä julkisen liikenteen tai tieliikenteen muutokset, esimerkiksi metron tulo. Myös kirjastorakennusten tekniseen elinkaareen liittyvät haasteet ja käytettävyyden vakavat puutteet aiheuttavat muutostarvetta. Kaupungin strateginen tahtotila, esimerkiksi Palvelutori-konseptin käyttöönotto, synnyttää aika ajoin tarpeen muuttaa palveluverkkoa. Samoin mahdollisuus toiminnalliseen yhteistyöhön ja/tai tilojen yhteiskäyttöön muiden toimijoiden kanssa, Otaniemen kirjasto on esimerkki tehokkuuden kasvattamisesta yhteiskäyttöisten tilojen avulla. Kaupungin taloudellinen tilanne luo jatkossa muutostarpeita palveluverkolle.

Lähikirjastojen sijoittamisen periaatteet ovat tarpeen, kun uusien asuinalueiden palvelurakennetta suunnitellaan tai päätetään olemassa olevan palvelurakenteen tulevaisuudesta. Kirjastojen saavutettavuus ja asukkaiden yhdenvertaisuus palveluiden käyttäjinä ovat keskeisiä asioita kirjastolain toteutumisen näkökulmasta. Kulttuuri- ja kirjastopalvelut ovat tärkeitä kaupungin elinvoimakeijittäjiä. Kirjastot lisäävät alueiden veto- ja pitovoimaa. Ne houkuttelevat asukkaita alueelle sekä vahvistavat yhteisöllisyyttä ja aktivoivat alueen asukkaita.

Saavutettavuus, palvelutarve ja elinvoima

Kirjastolain mukaan yleisen kirjaston tulee olla kaikkien käytettävissä (esteettömyys) ja saavutettavissa. Asuinalueen kirjastopalvelun saavutettavuuden määräävin tekijä on alueen etäisyys lähimpään kirjaston toimipisteeseen. Lähikirjaston sijainti suhteessa muihin lähipalveluihin ja asiointireitteihin vaikuttaa merkittävästi kirjaston kävijämääriin.

Aukioloajat ovat keskeinen saavutettavuustekijä. Omatoimiaukioloaikojen (lähikirjastot auki klo 7-22 joka päivä) käyttöönotto lähes kaksinkertaisti kirjastojen käytön. Maksuttomuus on edellytys yhdenvertaiselle sosiaaliselle saavutettavuudelle. Kirjastolain mukaan yleisen kirjaston omien aineistojen käyttö, lainaus ja varaaminen sekä ohjaus ja neuvonta on maksutonta.

Yhdenvertaisuus peruskirjastopalveluiden osalta tarkoittaa, että lähikirjastojen tulee palvella niitä, joiden mahdollisuudet käyttää aluekirjastojen palveluita itsenäisesti ovat rajoitetut. Näitä ryhmiä ovat erityisesti lapset ja varhaisnuoret, koulu- ja päiväkotiryhmät sekä ne ihmiset, joilla on toiminnallisia rajoitteita kirjastoon pääsemisessä. Sosioekonominen asema voi myös vaikuttaa mahdollisuuteen käyttää kauempana sijaitsevaa palvelua.

Asukkaiden elinvoiman edistäminen on kaupungin keskeinen strateginen tavoite. Alueiden vetovoimaisuutta vahvistavat kaupallisten palveluiden lisäksi esimerkiksi koulun ja päiväkodin sijainti alueella. Ne tekevät asuinalueesta houkuttelevan. Myös kirjasto on vetovoimatekijä, varsinkin jos alueella paljon päiväkotij- ja alakouluikäisiä lapsia tai senioreita. Lähikirjasto tukee yhteisöjen omaa toimintaa. Kirjasto mahdollistaa aktiivisen kansalaisuuden sekä vahvistaa asukkaiden omaehtoista toimintaa, mm. tarjoamalla maksuttomia kokous- ja tapahtumatiloja asukasyhdistyksille ja muille alueen toimijoille.

Lähikirjaston palvelut ja rooli kohtaamispaikkana

Lähikirjasto tarjoaa käyttäjille mahdollisuuden lainata ja palauttaa kirjastoaineistoa, noutaa varattuja teoksia, käyttää tietokonetta, tulostaa, työskennellä, opiskella sekä pelata, oleskella, tavata toisiaan ja osallistua tapahtumiin. Nykyisten aikuisten neuvontapalveluiden uudelleenmuotoilu käynnistetään vuonna 2021. Koulu- ja päiväkotiyhteistyö on keskeinen osa lähikirjastojen palvelua.

Lähikirjasto on usein asuinalueen ainoa avoin, maksuton tila, johon voi mennä ennalta ilmoittamatta viettämään aikaa tai työskentelemään. Omatoimiaika on lisännyt lähikirjastojen käyttöä voimakkaasti. Palveluiden kehittämisen suunta on kohti suurempaa yhteisöllisyyttä ja omatoimisuutta. Kirjaston henkilökunnan työpanosta fokusoidaan jatkossa lähikirjastoissa erityisesti omatoimisen kirjastonkäytön mahdollistamiseen sekä lasten ja nuorten kohtaamiseen. Aikuisten neuvonta tullaan keskittämään aluekirjastoihin.

Lähikirjasto palvelee välitöntä ympäristöään. Lähipalvelun etu on, että se on tavoitettavissa ekologisesti kävellen tai pyörällä. Lähikirjastojen kautta varmistetaan kirjastopalvelun saavutettavuus esimerkiksi alakoululaisille, jotka eivät saa itsenäisesti käyttää aluekirjastoa.

Liikkuva kirjasto osa lähipalvelua

Perinteisesti kirjastoautot ovat täydentäneet lähikirjastoverkkoa ja vieneet kirjoja ja muuta kirjastoaineistoa asukkaille. Jo useiden vuosien ajan kirjastoauto toiminnan painopisteinä ovat olleet koulut ja päiväkodit sekä monenlainen tapahtumiin osallistuminen. Kirjavinkkaus, palvelutalovierailut muistelumatkoineen ja muu lukemisen edistäminen sekä erityisryhmien yhdenvertainen peruspalvelu muodostavat jatkossa yhä merkittävämmän osan liikkuvan kirjaston palveluista. Vuoden 2019 aikana kirjastoauto kävi säännöllisesti liki 200 kohteessa.

Kirjaston vaikutusalue

Espoon kirjastoverkosta on tehty n. kymmenen vuotta sitten tutkimus, jossa kirjastojen vaikutusalueet määriteltiin pohjautuen todelliseen kirjastojärjestelmän laina-asioinnista saatavaan dataan sekä HSL:n reittioppaan ja seudullisen väestötietokannan (lähtöalue eli asuinpaikka) dataan. Ei ole syytä olettaa, että asiointikäyttäytyminen olisi muuttunut vaikutusalueiden suuruuksia merkittävästi muuttavasti. Tehtyyn tutkimukseen pohjautuen aluekirjaston vaikutusalueeksi on tässä tarkastelussa määritelty 2,5 km ja lähikirjaston 1,0 km. Kirjastojen nykyiset vaikutusalueet ovat kokousaineiston liitteenä.

Lähikirjastojen sijaintitarkastelu

Lähikirjastoja ja niiden vaikutusalueita on perusteltua tarkastella suhteessa neljään kriteeriin.

Ensisijaisina kriteereinä lähikirjaston tarpeeseen voidaan pitää kirjaston ja vaikutusalueen etäisyyttä aluekirjastosta kilometreinä sekä vaikutusalueen väestömäärää.

Toissijaisiksi kriteereiksi on valittu 0-16-vuotiaiden lasten määrä vaikutusalueella sekä muun kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten asukkaiden määrä kirjaston vaikutusalueella. Vieraskielisen väestön määrää kriteerinä perustelee kirjaston keskeinen rooli maahanmuuttajien kotoutumisessa.

Nykyinen lähikirjastotoimipisteiden sijainti näyttää pohjautuneen vaihtelevasti alueen asukkaiden lukumäärään, lasten määrään alueella, asuinalueen etäisyyteen aluekirjastosta sekä alueen asukkaiden aloitteellisuuteen ja aktiivisuuteen kirjaston saamiseksi alueelle.

Kokousaineiston liite Lähikirjastojen vaikutusalueiden asukkaat ja etäisyys aluekirjastoon sisältää nykyisten kirjastojen osalta kriteerien arvot.

Lähikirjastoverkko kriteereittäin

1. Lähikirjaston etäisyys lähimmästä aluekirjastosta

Nykyisten lähikirjastojen keskimääräinen etäisyys lähimmästä aluekirjastosta tieverkkoa pitkin on 4,2 km. Aluekirjastojen vaikutusalueella (2,5 km) sijaitsevat seuraavat nykyisistä lähikirjastoista: Laajalahden kirjasto 2,1 km, Otaniemen kirjasto 1,3 km ja Soukan kirjasto 1,8 km (tulevasta Lippulaivan kirjastosta). Lähikirjastot, joiden vaikutusalue menee päällekkäin aluekirjaston vaikutusalueen kanssa ovat Nöykkiön kirjasto 2,7 km tulevasta Lippulaivan kirjastosta ja Haukilahden kirjasto 3,3 km

2. Lähikirjaston vaikutusalueen väestömäärä

Aluekirjastojen vaikutusalueiden (2,5 km) asukaslukujen keskiarvo on 32 956 asukasta. Lähikirjastojen vaikutusalueiden (1 km) asukaslukujen keskiarvo on 3 824 asukasta.

Isoin vaikutusalueen asukasluku lähikirjastoista on Soukan kirjastolla, 7 291 asukasta. Pienin vaikutusalueen asukasluku on Karhusuon kirjastolla, 416 asukasta.

Kun kriteerinä lähikirjastolle pidetään vähintään 3 500 asukasta vaikutusalueella, nykyisistä lähikirjastoista sen alle jäävät: Laaksoalahden kirjasto 2 788 asukasta, Kalajärven kirjasto 1 533 asukasta, Otaniemen kirjasto 1 466 asukasta ja Karhusuon kirjasto 416 asukasta.

3. 0-16 -vuotiaiden määrä lähikirjaston vaikutusalueella

Lähikirjastojen vaikutusalueilla asuvien 0-16-vuotiaiden määrä alueen asukasluvusta on keskiarvoisesti 19,86 %. Suhteellisesti eniten 0-16-vuotiaita asuu Kauklaahden kirjaston vaikutusalueella, 27,61 %. Suhteellisesti vähiten 0-16-vuotiaita asuu Otaniemen kirjaston vaikutusalueella, 13,98 % (voimakkaasti kasvava alue).

Kirjastojen vaikutusalueiden keskiarvoa vähemmän 0-16-vuotiaita asuu Otaniemen kirjaston (13,98 %), Haukilahden kirjaston (18,67 %), Soukan kirjaston (18,71 %) ja Viherlaakson kirjaston (18,76 %) vaikutusalueilla.

4. Muun kielisten asukkaiden määrä lähikirjaston vaikutusalueella

Muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia on Espoon asukkaista 18,0 % (2019/2020 tilastot). Suhteellisesti eniten muun kielisiä asuu Suurpellon kirjaston vaikutusalueella, 29,81 %. Suhteellisesti vähiten muun kielisiä asuu Karhusuon kirjaston vaikutusalueella, 4,09 %.

Muun kieliset ovat keskittyneet aluekirjastojen vaikutusalueille. Espoon keskiarvoa vähemmän muun kielisiä asuu kaikkien muiden lähikirjastojen vaikutusalueella paitsi Suurpellon kirjaston vaikutusalueella 29,81 % vaikutusalueen asukasluvusta ja Soukan kirjaston vaikutusalueella 22,59 % vaikutusalueen asukasluvusta.

Muuta huomioitavaa nykyisessä lähikirjastoverkossa

Nykyisistä kirjastorakennuksista tekniseen elinkaareen liittyviä ongelmia on Laakolahden, Nöykkiön, Soukan ja Viherlaakson kirjastoissa.

Metron jatkaminen Kivenlahteen asti lyhentää erityisesti sen varrella sijaitsevien asuinalueiden asukkaiden matka-aikaa aluekirjastoihin. Metron varrella tulee olemaan 3 aluekirjastoa 2023 alkaen.

Kalajärven kirjastolla on Pohjois-Espoossa keskeinen alueellinen rooli kirjastopalveluiden tarjoajana. Soukan kirjaston vaikutusalueen asukasmäärä on merkittävästi muita lähikirjastoja suurempi.

Espooseen on suunnitteilla useita asuinalueita, joiden väestömäärä tulee olemaan merkittävä. Näitä ovat ainakin Finnoo, tavoitteena 17 000 asukasta; Kera, tavoitteena 14 000 asukasta; Vermonniitty, tavoitteena 6000 asukasta (2025); Hista, tavoitteena 15 000 asukasta sekä Pohjois-Espoo, johon nykyisen Kalajärven lisäksi suunnitellaan muitakin lähikeskuksia.

Jatkokäsittelyt

Kirjastonselvitys, joka sisältää kirjaston palveluverkkotilanteen syksyllä 2020 sekä ehdotuksen lähikirjastoverkon kehittämisen yleisiksi periaatteiksi ja kriteereiksi, viedään kaupunginvaltuustoon päätettäväksi alkuvuonna 2021.

Mahdollinen esitys lakkautettavista/perustettavista kirjastoista kulttuurilautakuntaan valtuustokäsittelyn jälkeen loppukeväästä (sisältyy Taloudellisesti Kestävä Espoo -ohjelman toimenpide-ehdotuksiin). Espoon kaupungin hallintosäännön 4. luvun 15 §:n mukaan kulttuurilautakunta päättää palvelua tuottavan toiminnan käynnistämisestä ja lopettamisesta sekä toimintojen yhdistämisestä.